

Олена Рибчук,*ад'юнкт кафедри суспільних наук,
Національний університет оборони України,
просп. Повітряних Сил, 28, м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7544-6109>*

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ОФІЦЕРА У ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ

У статті розглянуто концепцію критичного мислення та досліджено роль критичного мислення у діяльності офіцерів Збройних Сил України в контексті сучасних безпекових викликів, зокрема когнітивної війни. Здійснено аналіз концепції критичного мислення, спираючись на праці провідних дослідників, таких як М. Лінман, Р. Пауль, Д. Клустер та Д. Халперн, С. Пінкер, Дж. Хейбер та сучасних українських дослідників С. Терно, Д. Козаченко та інших. Виокремлено ключові характеристики, компоненти та етапи перебігу критичного мислення. Досліджено важливість розвитку критичного мислення у процесі професійної підготовки офіцерів. Здійснено порівняльний аналіз етапів критичного мислення та процесу прийняття військового рішення (ППВР), як одного із головних елементів професійної діяльності офіцера. Результати аналізу демонструють як структурований процес прийняття рішень у військовій сфері співвідноситься з загальними принципами критичного мислення, спільні та відмінні риси. Особлива увага приділяється важливості установки на критичне мислення як передумови ефективного процесу прийняття рішень, адже саме ця установка дозволяє офіцеру уникнути поспішних висновків та забезпечує ґрунтовне обмірковування проблеми. Стаття також висвітлює взаємозв'язок між метакогнітивними навичками та критичним мисленням у контексті військової діяльності. Наголошується, що метакогнітивні навички сприяють розвитку критичного мислення, забезпечуючи інструменти для моніторингу та оцінки власних розумових процесів, а критичне мислення, в свою чергу, стимулює розвиток метакогнітивних здібностей.

Ключові слова: мислення, критичне мислення, офіцери Збройних Сил України, розвиток критичного мислення, процес прийняття військового рішення.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми. У контексті глобальних змін безпекового середовища ХХІ століття спостерігається суттєва трансформація природи воєнних конфліктів. Сучасні геополітичні реалії демонструють появу нових форм протистояння, що виходять за межі традиційного розуміння збройної боротьби. Не лише передові технології змінюють «обличчя війни». Одним із способів прояву нової війни є когнітивна війна, де полем бою виступає людська свідомість. Мета полягає у зміні не лише змісту думок людини, але й її способу мислення та дій. При успішному досягненні цієї мети відбувається трансформація уявлень та переконань, як індивідуальних, так і групових, таким чином формуючи поведінку на користь тактичних або стратегічних завдань агресора. Яскраві приклади когнітивної війни ми відзначаємо і в Україні. Зокрема у щорічному звіті ЄС про дезінформацію зазначається, що Україна залишається країною, яка найчастіше стає жертвою дезінформації та фейків. З 480 зафіксованих випадків зовнішнього маніпулювання інформацією та втручання найчастіше мішенню була Україна – 160 випадків, серед організацій найчастіше об'єктами атак ставали Європейський Союз – 19% та Збройні Сили України – 14%. І як зазначає Жозеп Борель 2024 рік – це буде «критичний рік для боротьби» з іноземними інформаційними маніпуляціями та втручанням, адже одна з найбільш значущих загроз нашого часу – це не бомба, яка може вбити вас, а отрута, яка може колонізувати ваш розум»

(2nd EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats, 2024).

Водночас, оцінювання війни в Україні крізь призму історичних, екзистенційних та суспільних вимірів демонструє, що ефективне протистояння сучасному збройному насиллю вимагає від офіцерів Збройних Сил України не лише майстерного володіння новітньою зброєю та технікою, а й розвитку якісно нового мислення, що дозволяє їм залишатися ефективними перед обличчям будь-яких викликів та загроз. Таке мислення можливе за умови розвитку критичного мислення, що допомагає офіцеру в умовах сучасної обстановки аналізувати увесь спектр інформацію, ставити її під сумнів, здійснювати оцінку того, що відбувається та уникати маніпуляцій, ухвалювати ефективні рішення в умовах невизначеності, аргументовано відстоювати власну позицію.

Мета статті – полягає у розкритті можливостей та обмежень використання критичного мислення офіцерами у процесі прийняття військових рішень.

Методи дослідження. Для дослідження використано загальнонаукові теоретичні методи дослідження інформації: аналіз, синтез, узагальнення, пояснення.

Завдання нашого дослідження дослідити особливості критичного мислення офіцера у ході оперативного планування, визначити його можливості та обмеження, що обумовлені специфікою службової діяльності.

Результати та обговорення. Ідея розвитку критичного мислення зародилася у США, де була розглянута

у працях відомих американських психологів ХХ ст. В. Джемса та Дж. Дьюї та звідти почала активно поширюватися Америкою та Європою. Продовжили дослідження даної концепції М. Ліпман, Д. Клустер, Д. Хелперн, Ч. Темпл, Р. Пауль, К. Мередіт, М. Вейн-стайн, Ч. Пірс, Дж. Хейбер, С. Пінкер, Д. Канеман та інші. Серед українських теоретиків критичне мислення досліджували С. Терно, О. Пометун, О. Тягло, Л. Терлецька, Л. Велитченко, С. Максименко, А. Конверський, М. Починкова. Питання розвитку критичного мислення офіцерів знайшло відображення у працях В. Осюдло, О. Хміляра, В. Тюріної, О. Богущ, В. Конаржевської.

Щоб краще зрозуміти концепцію критичного мислення варто спробувати визначити чим є критичне мислення і чим воно не являється. Засновник Інституту Критичного мислення Метью Ліпман визначає критичне мислення як майстерне, відповідальне мислення, що виносить правильні судження, тому що спирається на критерії, само себе виправляє (самовдосконалюється) та враховує контекст (Ліпман, 2005, с. 33). Також М. Ліпман зазначає, що критичне мислення опирається на певні критерії, що робить його обґрунтованим та впорядкованим, на противагу «некритичному мисленні», яке є млявим, аморфним, свавільним, випадковим та позбавленим впорядкованості. Результатом критичного мислення є судження (judgment), що включає такі речі: розв'язання проблеми, вироблення рішень, опанування нових понять. Автору вдалося чітко продемонструвати різницю між критичним та повсякденним мисленням (табл. 1).

Ще один важливий для нашого дослідження аспект критичного мислення ми віднаходимо у праці Р. Пауля,

який зазначає, що критичне мислення – це «мислення про мислення, коли ви розмірковуєте з метою покращити своє мислення. Таке мислення завжди спонукає до самовдосконалення та опирається на використання стандартів коректної оцінки розумового процесу». Також Р. Пауль виділив риси мислення, які варто культивувати, щоб критичне мислення було сильним: 1) інтелектуальна смиренність; 2) інтелектуальна сміливість; 3) інтелектуальне співчуття; 4) чесні інтелектуальні наміри; 5) інтелектуальна наполегливість; 6) віра в розум; 7) інтелектуальне раціональне правосуддя (Пауль, Елдер, 2001, с. 3).

Досліджуючи проблему розвитку критичного мислення, Д. Клустер виокремив п'ять характеристик, якими автор намагався продемонструвати чим критичне мислення відрізняється від інших видів розумової діяльності. Ці характеристики розкривають його сутність та, на нашу думку, є надзвичайно важливими для розуміння у процесі розвитку критичного мислення: 1) критичне мислення – це мислення самостійне – це перша і найважливіша характеристика, ніхто не здатний думати за нас, ми робимо це індивідуально; 2) інформація є відправним, але в жодному разі не кінцевою точкою критичного мислення; 3) критичне мислення розпочинається з постановки запитань та усвідомлення проблеми; 4) критичне мислення аргументоване; 5) критичне мислення є мисленням соціальним (будь-яка думка перевіряється і відточується, коли нею діляться з іншими) (Клустер, 2001).

Як бачимо, на сьогодні не існує єдиного визначення критичного мислення, але такі спроби були: група з 46 викладачів, які були визнані експертами з критичного мислення, використовуючи метод Дельфі для досягнення консенсусного погляду на критичне мислення та його складові навички та схильності, спробували дати найбільш повне та вичерпне визначення. Результатом роботи цієї групи було прийнято визначення, що критичне мислення – це цілеспрямоване, саморегулююче судження, результатом якого є інтерпретація, аналіз, оцінка та висновок, а також пояснення доказових, концептуальних, методологічних, критеріологічних або контекстуальних міркувань, на яких базується це судження. У резюме роботи вказаної комісії зазначено наступне: «ідеальний критичний мислитель зазвичай допитливий, добре поінформований, довіряє розуму, відкритий, гнучкий, справедливий в оцінці, чесний у протистоянні особистим упередженням, розважливий у винесенні суджень, готовий переглядати, чітко ставиться до проблем, організований у комплексі питання, старанний у пошуку відповідної інформації, розумний у виборі критеріїв, зосереджений на дослідженні та наполегливий у пошуку результатів, які є настільки точними, наскільки це дозволяють предмет і обставини дослідження» (Фачіоне, 1990).

Джонатан Хейбер у своїй праці «Критичне мислення» зазначає, що хоч і не існує єдиної дефініції критичного мислення, більшість професіоналів цієї галузі визнають консенсус, а саме: критичне мислення

Таблиця 1

Різниця між критичним та побутовим мисленням (за М. Ліпманом)

Критичне мислення	Побутове/повсякденне мислення
Припущення різних трактувань	Довіра до інформації
Розуміння принципів, механізмів	Об'єднання понять за асоціацією
Побудова гіпотези	Припущення без достатніх підстав
Обґрунтована класифікація фактів, явищ	Випадкове групування фактів, явищ
Висловлювання аргументованої думки	Висловлювання неаргументованих думок, і / або суджень на основі інтуїтивної здогадки
Зважене, оцінене судження	Стихійна перевага
Формулювання суджень на основі критеріїв	Формулювання суджень без опори на критерії
Логічне формулювання висновків як наслідок попереднього критичного аналізу фактів і / або явищ	Спонтанне формулювання висновків

складається з трьох взаємопов'язаних частин: знання, зокрема і про такі компоненти критичного мислення, як логіка, мова та аргументація; навички застосовувати ці компоненти у реальному житті; схильності, які необхідні для надання переваги розуму над іншими способами навчання й ухвалення рішень (Хейбер, 2023, с. 102).

Критичне мислення є надзвичайно важливим у діяльності військового керівника. Офіцеру, якому доводиться здійснювати процес планування операцій та бойових дій, щоразу доводиться ухвалювати рішення у хиткому балансі між ініціативою та існуючими обмеженнями, повторюваними шаблонами та продукуванням творчих рішень, між існуючими стандартами та нешаблонними ідеями. Здійснюючи процес планування, офіцери роздумують над тим, як мислить противник, що є рушіями його замислу, який хід його думок. На важливості критичного мислення у діяльності офіцера Збройних Сил України наголошує Доктрина військового лідерства у Збройних Силах України, де одним із компонентів професійної та особистісної компетенції військового лідера є здатність мислити критично, завжди мати особисту думку і вміти її обстоювати вагомими фактами та аргументами (Доктрина військового лідерства, 2024, с. 8). Тому вважаємо, що одним із основних завдань підготовки офіцерів має бути розвиток критичного мислення, щоб навчити офіцера як мислити, а не що мислити. На важливості розвитку критичного мислення у процесі підготовки наголошує бразильський педагог та дослідник критичного мислення Пауло Фрейре, який вважає, що освіта є тією інституцією, яка дає змогу особі виробити в собі критичне ставлення до реальності, втручатися в свій контекст реальності та інтегруватися з ним (Фрейре, 2003, с. 34).

Яке значення може мати застосування критичного мислення у процесі прийняття військових рішень? Процес прийняття військового рішення (ППВР) – це модель планування, яка встановлює процедури аналізу завдання, розробку, аналіз та порівняння варіантів дій за визначеними критеріями, вибір оптимального варіанта дій та розробку плану або наказу. ППВР застосовується у всьому спектрі конфліктів і ряду військових операцій. Цей процес аналітично структурований як серія логічних послідовностей, за допомогою яких аналізується ситуація, виробляється ряд рішень, порівнюються та обирається найбільш оптимальний варіант вирішення проблеми.

Процес прийняття військових рішень включає у себе сім етапів, кожен з яких має вхідні та вихідні дані. Процес формування вихідних даних реалізується у процесі виконання стандартизованого процесу.

- 1 етап – Отримання завдання.
- 2 етап – Аналіз завдання.
- 3 етап – Розроблення варіантів дій.
- 4 етап – Аналіз варіантів дій, воєнна гра.
- 5 етап – Порівняння варіантів дій.
- 6 етап – Затвердження варіантів дій.
- 7 етап – Розроблення, видання та доведення наказу.

Порівнюючи етапи критичного мислення та процесу прийняття військового рішення можемо побачити, що більшість етапів критичного мислення та етапів прийняття рішення співпадають та суттєво корелюють між собою. Схематично це порівняння ми відобразили у таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння етапів процесу прийняття військового рішення та критичного мислення

Етапи ППВР		Етапи КМ	
		Установка на критичне мислення	метамислення
Отримання завдання	1	Визначення проблеми	
Аналіз завдання	2	Збір та обробка інформації	
Розроблення варіантів дій	3	Визначення точки зору	
Аналіз варіантів дій	4	Формулювання припущень	
Порівняння варіантів дій	5	Формулювання висновків, аргументація висновків	
Затвердження варіантів дій	6	Вироблення та ухвалення рішень	
Розроблення та видання наказу	7		

Проаналізувавши схему, бачимо, що процес прийняття військового рішення та процес критичного мислення мають схожу структуру, швидше процес ухвалення рішення побудований за логічною схемою, яка співпадає і з процесом критичного мислення. Однак процес ухвалення рішення більш орієнтований на практичні дії, тоді як етапи критичного мислення фокусуються на аналітичному мисленні. Також дана візуалізація чітко демонструє певну відповідність між етапами цих процесів, як-от отримання завдання відповідає визначенню проблеми, розроблення варіантів дій відповідаю визначенню точок зору, порівняння варіантів дій відповідає формулюванню висновків та аргументації.

Що ж відрізняється у даній схемі? Можливо відповідь на це запитання може допомогти нам краще досягнути специфіку використання критичного мислення під час процесу прийняття військового рішення. Як бачимо, першому етапу критичного мислення передує установка на критичне мислення, на нашу думку, це підкреслює важливість відповідного мисленнєвого налаштування. Установка на критичне мислення допомагає військовому керівнику уникати упередженості.

Якщо військовий керівник, приступаючи до процесу прийняття військового рішення, керуватиметься установкою на критичне мислення, це дозволить йому залишатись неупередженим, об'єктивним та ставити під сумнів інформацію, що надходить для ухвалення рішення. Така установка формує фільтр сприйняття інформації, через який проходять всі дані. Підтвердження цієї думки ми віднаходимо у Дж. Дьюї, який стверджував: «...початок мислення знаходиться в певному утрудненні, збентеженні або сумніві. Мислення не є випадком самозагорання; воно не виникає на

грунті загальних принципів. Якщо утруднення дано, то наступним кроком є думка про якийсь вихід, розробка плану або проекту спроби, розмірковування про якусь теорію, яка з'ясує особливості положення, розгляд якого-небудь розв'язку проблеми. Але це ще не критичне мислення: «...якщо думка, що виникла, одразу приймається, то перед нами не критичне мислення, *minimum* рефлексії». Лише ґрунтовне обмірковування, на думку Дж. Дьюї, є критичним мисленням, з пошуком додаткових даних, які розвинуть думку, та або підтвердять її, або зроблять очевидною її безглуздість та непридатність (Дьюї, 2003, с. 15).

Окрім кроків 1 та 7, у процесі прийняття військового рішення, які передбачають передачу інформації, усі інші етапи повинні включати у себе цілеспрямоване та рефлексивне судження, що є ознакою критичного мислення. У таблиці 1 це зображено як метамислення або ж мислення вищого порядку, «інтелектуальний, усвідомлений контроль за виконанням інтелектуальної діяльності» (Козаченко, 2017, с. 166). У цьому і буде полягати завдання критичного мислення офіцера – оцінка процесу мислення з метою його вдосконалення. Д. Халперн у своєму дослідженні «Психологія критичного мислення» також наголошує на тому, що люди не стільки не вміють критично мислити, скільки не бажають це робити. Авторка виділяє такі важливі якості, які властиві людині, що володіє критичним мисленням: готовність до планування (вміння стримувати свою імпульсивність і складати план своїх дій); гнучкість (відсутність ригідності і догматизму в мисленні, готовність розглядати нові варіанти, прагнення прояснити складні для себе питання, змінювати свою точку зору) (Халперн, 2003). Ми також вважаємо, що мислення офіцера має бути рефлексивним за своєю суттю, побудованим на відкритості до проблем і труднощів повсякденної практики, готовності їх приймати і вирішувати на основі своїх особистих переконань і цінностей, а не за нав'язаними шаблонами. С. Терно також наголошує, що критичне мислення – «це і є той тип мислення, що забезпечує самостійні та відповідальні дії, а також характеризується самовдосконаленням» (Терно, 2001, с. 4).

Розглядаючи уважно критичне мислення у професійній діяльності офіцера, варто зазначити, що існує ряд суперечностей, які впливають на процес критичного мислення, що у свою чергу висуває певні вимоги до офіцерів оперативного рівня зокрема:

– перша суперечність полягає у тому, що критичне мислення є мисленням повільним, воно вимагає достатньої кількості часу для аналізу усієї наявної інформації та часу для можливого пошуку додаткових джерел. Критичне мислення, окрім аналізу інформації, передбачає аргументацію власних висновків, і саме для того, щоб підібрати логічні, вивірені та обґрунтовані аргументи потрібен час. Однак специфіка військової служби часто вимагає швидкого прийняття рішень в умовах обмеженого часу та неповної інформації;

– друга суперечність полягає у дефіциті інформації. Специфіка діяльності, особливо в бойових умовах, полягає у тому, що офіцер не завжди володіє усім

об'ємом необхідної інформації. Завжди є частина інформації, як-от наміри ворога, замисел старшого начальника та інше, що залишається невідомою. Недостатня кількість інформації може бути також пов'язана і з надзвичайною стрімкістю та швидкістю зміни обстановки, що призводить до швидких змін уже актуальної інформації;

– третя суперечність передбачає, що критичне мислення є самостійним, воно не передбачає колективного мислення, яке усіяко заохочується організаційною культурою військових організацій. Офіцеру доводиться щоразу знаходити баланс між критичним аналізом ситуації та необхідністю слідувати рішенням прийнятним для колективу.

Вказані суперечності накладають певні обмеження на можливість застосування критичного мислення офіцерами оперативного рівня у процесі ухвалення військового рішення. Вирішення полягає у пошуку балансу між вимогами швидкого реагування, дефіциту інформації та необхідності швидко виконувати накази, з одного боку, та застосуванням аналітичного критичного підходу – з іншого. За таких умов важливо визначити чіткі обмеження можливості використання критичного мислення.

Висновки. Розмірковуючи про когнітивну війну, бачимо, що сучасне поле бою надзвичайно мінливе та нестабільне, вимагає від офіцера мислити творчо та нешаблонно. Саме тому критичне мислення виступає незамінним інструментом у ході вироблення замислу, адже допомагає офіцерам працювати з величезним масивом інформації, виокремити ті елементи інформації, які є важливими у контексті поточної ситуації, врахувати складність оперативного середовища та спрогнозувати можливі варіанти дій противника. На нашу думку, саме цей рефлексивний, гнучкий, допитливий тип мислення, який може забезпечити внутрішню розумову свободу, що здатна протистояти будь-якій зовнішній ситуації, незалежно від її складності чи труднощів.

Поруч з цим дослідження виявило і ряд суперечностей, які впливають на хід критичного мислення офіцера оперативного рівня, зокрема: обмеження часу для ухвалення рішення у бойових умовах, що обмежує застосування усього спектру інструментів критичного мислення, дефіцит інформації що не дозволяє всебічно проаналізувати інформацію, організаційна культура військового середовища, що заохочує офіцерів до колективного мислення, на противагу індивідуальному, яким являється критичне мислення. Врахування цих особливостей та обмежень потребує розробки адаптивних стратегій та процедур, які дозволили б ефективно інтегрувати критичне мислення у реальні умови службової діяльності офіцера оперативного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України : ОП 1-296 (2024). Київ, 2024. 43 с.
2. Долженков О. О., Черненко Н. М. Особистісна готовність керівників до управління ризиками. *Наука і освіта*. 2017. № 5. С. 18–23.

3. Кластер Д. Що таке критичне мислення. *Міжнародний журнал про розвиток мислення через читання та письмо*. 2001. № 4. С. 36–40.

4. Козаченко Н. П. Критичне мислення: граничні підходи та оптимальні шляхи. *Актуальні проблеми духовності / Криворізький державний педагогічний університет*. Кривий Ріг, 2017. С. 165–179.

5. Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути? *Постметодика*. 2005. № 2 (60). С. 33–41.

6. Пометун І. О., Сущенко І. М. Навчаємо мислити критично. Дніпропетровськ: Ліра, 2016. 144 с.

7. Пінкер С. Раціональність / пер. з англ. Ю. Костюк, О. Староста. Київ : Лабораторія, 2024. 368 с.

8. Саух П. Розвиток критичного мислення як провідний тренд сучасного освітнього процесу. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: педагогічні науки)*. 2021. Вип. 2 (67). С. 7–13.

9. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

10. Фрейре П. Формування критичної свідомості / пер. з англ. Київ : Юніверс, 2003. 176 с.

11. Хейбер Дж. Критичне мислення / пер. з англ. О. Бойченко. Київ : ArtHuss, 2023. 200 с.

12. Dewey J. *How We Think*. New York : Prometheus Books, 1991. 183 p.

13. Facione P. A. *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for purposes of Educational Assessment and Instruction ; Executive Summary*. California : California Academic Press, 1990.

14. Halpern D. *Thought and Knowledge : An Introduction to Critical Thinking*. New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Publishers, 2003. 394 p.

15. Paul R., Elder L. *Critical Thinking : Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Prentice Hall, 2001. 428 p.

16. Paul R. *Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World*. Rohnert Park, CA : Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ., 1990.

17. 2nd EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats. URL: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/2nd-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats> (дата звернення: 08.12.2024).

REFERENCES

1. Doktryna rozvytku viiskovoho liderstva u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (2024) [The Doctrine of the Development of the Visible Leadership in the Armed Forces of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].

2. Dolzhenkov, O. O., & Chernenko, N. M. (2017). Osobystisna hotovnist kerivnykiv do upravlinnia ryzykamy

[Personal readiness of managers to manage risks]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 5, 18–23 [in Ukrainian].

3. Cluster, D. (2001). Chto takoe kriticheskoe myshlenie? [What is critical thinking?]. *Mizhnarodnyy zhurnal pro rozvytok myslennya cherez chytannya ta pys'mo – International Journal on the Development of Thinking through Reading and Writing*, 4, 36–40 [in Ukrainian].

4. Kozachenko, N. P. (2017). Krytychne myslennia: hranychni pidkhody ta optymalni shliakhy [Critical Thinking: Liminal Approaches and Optimal Paths]. *Aktualni problemy dukhovnosti. Kryvorizkyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet. Kryvyi Rih*. S. 165–179 [in Ukrainian].

5. Lipman, M. (2005). Krytychne myslennia: chym vono mozhe buty? [Critical Thinking: What can it be?]. *Postmetodyka – Postmethodology*, 2(60), 33–41 [in Ukrainian].

6. Pometun, I. O., & Sushenko, I. M. (2016). Navchayemo mislyti kritichno [We teach to think critically]. Lira. [in Ukrainian].

7. Steven Pinker (2024). *Ratsionalnist. [Rationality]*. Laboratoriia. 368 s. [in Ukrainian].

8. Saukh, P. (2021). Rozvytok krytychnoho myslennia yak providnyi trend suchasnoho osvitnoho protsesu [Development of critical thinking as a leading trend in the modern educational process]. *Neperervna profesiyna osvita: teoriya i praktyka (Seriya: pedahohichni nauky) – Continuing professional education: theory and practice (Series: pedagogical sciences)*, 2 (67), 7–13 [in Ukrainian].

9. Terno, S. O. (2011). Teoriia rozvytku krytychnoho myslennia [The theory of critical thinking development]. 105 p. [in Ukrainian].

10. Freire, P. (2003). *Formuvannia krytychnoi svidomosti [Formation of critical awareness]*. Kyiv. 176 p. [in Ukrainian].

11. Kheiber, Dzh. (2023). *Krytychne myslennia [Critical thinking]*. ArtHuss. 200 p. [in Ukrainian].

12. Dewey, J. (1991). *How We Think*. New York : Prometheus Books. 183 p. [in English].

13. Facione, P. A. (1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for purposes of Educational Assessment and Instruction ; Executive Summary*. California : California Academic Press [in English].

14. Halpern, D. (2003). *Thought and Knowledge : An Introduction to Critical Thinking*. New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Publishers. 394 p. [in English].

15. Paul, R., & Elder, L. (2001). *Critical Thinking : Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Prentice Hall. 428 p. [in English].

16. Paul, R. (1990). *Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World*. Rohnert Park, CA : Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ [in English].

17. 2nd EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats. Retrieved from: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/2nd-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats>. [in English].

Olena Rybchuk,
PhD Military Student at the Department of Social Sciences,
National Defence University of Ukraine,
28, Povitryanyh Sil Avenue, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7544-6109>

OFFICER'S CRITICAL THINKING IN THE PROCESS OF OPERATIONAL PLANNING

The article discusses the concept of critical thinking. It examines the role of this thinking in the activities of officers of the Armed Forces of Ukraine in the context of modern security challenges, particularly cognitive warfare. The author analyzes the concept of critical thinking based on the works of leading researchers such as M. Lipman, R. Paul, D. Klooster, and D. Halpern and contemporary Ukrainian researchers S. Terno, D. Kozachenko, and others. The key characteristics, components, and stages of critical thinking are highlighted. The importance of developing critical thinking in the professional training of officers is investigated. A comparative analysis of the stages of critical thinking with the steps of the military decision-making process (MDP) is carried out as one of the main elements of an officer's professional activity. The analysis results demonstrate how the structured decision-making process in the military sphere correlates with the general principles of critical thinking and standard and distinctive features. Particular attention is paid to the importance of a critical thinking attitude as a prerequisite for an effective decision-making process, as this attitude allows an officer to avoid hasty conclusions and ensures a thorough consideration of the problem. The article also highlights the relationship between metacognitive skills and critical thinking in the context of military activities. It is emphasized that metacognitive skills contribute to the development of critical thinking by providing tools for monitoring and evaluating one's thought processes.

Key words: *thinking, critical thinking, officers of the Armed Forces of Ukraine, development of critical thinking, military decision making process.*